УДК 658.8:677

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ У МЕНЕДЖМЕНТІ ТЕКСТИЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Семак Б.Б., д.е.н.
Львівська комерційна академія

Розглянуто шляхи впровадження системи міжнародних стандартів з менеджменту на виробничих підприємствах. Обґрунтована доцільність використання міжнародних екологічних стандартів для вдосконалення системи екологічного менеджменту текстильних підприємств України. Визначено проблеми, котрі необхідно вирішити для запровадження міжнародних екологічних стандартів на українських текстильних підприємствах. Сформульовані стадії впровадження екологічного менеджменту на вітчизняних текстильних підприємствах. Основна увага приділена використанню в практиці роботи вітчизняних текстильних підприємств положень стандартів «Екотекстиль-100», стандартів ISO серій 9000 і 14000, а також принципів системи HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points). Вказано на важливість оцінки впливу міжнародних стандартів на організацію виробництва та маркетингу конкурентоспроможної продукції вітчизняних текстильних підприємств. Доведено необхідність використання міжнародних екологічних стандартів у менеджменті підприємств текстильної промисловості України як важлива передумова успішного виходу на зовнішні ринки.

Ключові слова: екологічний менеджмент, міжнародні стандарти, екотекстиль, екологічна безпечність.

The ways of implementation of international standards of management in the manufacturing enterprises were considered. The expediency of use of international environmental standards for improving of the environmental management system of textile enterprises in Ukraine was grounded. The problems which need to be addressed for the introduction of international environmental standards in Ukrainian textile enterprises were defined. The stages of introduction of environmental management at the domestic textile enterprises were formulated. The main attention was paid to the use of the provisions of the standard "Eco-textile-100", standards of ISO 9000 and 14000 series, as well as the principles of HACCP system (Hazard Analysis and Critical Control Points) in practical activities of domestic textile enterprises. It was specified the importance of assessing the impact of international standards on organization of production and marketing of competitive products of domestic textile enterprises. It was proved the necessity of use of international standards for

© Семак Б.Б., д.е.н.

environmental management of textile industry of Ukraine as an important prerequisite for successful entry into foreign markets.

Key words: environmental management, international standards, eco-textile, environmental safety

Актуальність проблеми. Членство України в СОТ та перспектива інтеграції у економічний простір Європейського Співтовариства вимагають всебічного вивчення і узагальнення зарубіжного досвіду використання міжнародної стандартизації у менеджменті промислових підприємств, які займаються виробництвом і збутом товарів різного цільового призначення. Особливо це стосується вітчизняної текстильної і легкої промисловості, підприємства яких нині знаходяться в кризовому стані. Саме використання на цих підприємствах зарубіжного досвіду використання екологічних стандартів у формуванні асортименту, якості та екологічної безпечності їх продукції є потужним поштовхом у суттєвому підвищенні їх конкурентоспроможності на внутрішньому й зарубіжному ринках [1-4].

Важливу роль у виробництві конкурентоспроможної продукції в названих галузях, як свідчить міжнародна практика, поряд з впровадженням сучасних екологічно безпечних нано-, біо- і хімічних технологій, відіграє впровадження у цих галузях екологічної системи стандартизації, сертифікації, аудиту та експертизи продукції [5-8]. Прагнення України інтегруватися в європейські і світові економічні структури вимагає від підприємств вітчизняної текстильної і легкої промисловості, як і від інших галузей промисловості країни, невідкладного впровадження міжнародних стандартів менеджменту. Відомо, що у світовій практиці найбільшого поширення та практичного застосування набули стандарти серій ISO 9000 «Система управління якістю» і ISO 14000 «Система управління навколишнім середовищем» [2].

Однак, сьогодні повноцінна інтеграція України до світової економіки є практично неможливою без докорінного реформування національної системи технічного регулювання і її гармонізації з вимогами міжнародних стандартів. І це передусім стосується розбіжностей у системах вітчизняної і зарубіжної сертифікації продукції, її відповідності існуючим нормативним вимогам, включаючи в першу чергу продукцію текстильної і легкої промисловості [3].

Не дивлячись на безальтернативність якнайшвидшої гармонізації

вітчизняної і європейської систем сертифікації продукції легкої і текстильної промисловості, як і інших галузей, невідкладного вирішення вимагають [9]:

- проблема визнання української системи оцінки відповідності продукції більшістю країн – наших торговельних партнерів (поки українські сертифікати на цю продукцію практично визнаються лише в країнах СНД);
- принципи, за якими здійснюється державний нагляд у нашій країні за дотриманням стандартів, норм, правил, не відповідають європейським;
- вимагає принципового перегляду і значного розширення перелік тих видів продукції текстильної і легкої промисловості, що підлягають обов'язковій сертифікації;
- вимагають суттєвого вдосконалення і уніфікації вимог самі методики оцінювання та контролю якості продукції, які проводяться органами Держспоживстандарту та МОЗ України;
- виникає потреба розроблення та введення в дію нових технічних регламентів з обов'язковим врахуванням існуючих Директив ЄС щодо технічного регулювання і сертифікації продукції текстильної і легкої промисловості;
- відповідно до прийнятих в ЄС норм до 80% національних стандартів повинні бути гармонізовані з вимогами відповідних міжнародних стандартів.

Успішному вирішенню піднятих питань, на нашу думку, буде сприяти впровадження екологічного менеджменту в практику роботи підприємств вітчизняної текстильної і легкої промисловості з врахуванням вимог міжнародної екологічної стандартизації та сертифікації.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вивченню проблем використання міжнародних стандартів у практичній діяльності підприємств присвячені праці таких авторів як: А.В. Артемов [5], О. Бікбулатова [1], О.І. Драган [2], К.В. Карпова [10], А.І. Момот [4], Н.В. Попова [9], А.В. Разуваєв [3], А.М. Слізков [8]. Аналіз робіт [1-5, 8-9], присвячених узагальненню досвіду використання міжнародних і вітчизняних екологічно-орієнтованих нормативних документів у менеджменті промислових підприємств України свідчить про те, що в цих роботах

розглядаються різні аспекти цієї різнопланової проблеми. Так, наприклад, в роботі [1] дано порівняльний аналіз досвіду зарубіжних країн щодо роботи з міжнародної стандартизації і обґрунтовано на цій основі пріоритетні напрямки підвищення ефективності національної стандартизації. Автор роботи [2] розглядає науково-практичний підхід до впровадження системи міжнародних стандартів з менеджменту на промисловому підприємстві. Ним окреслені основні напрями використання цих стандартів для управління вітчизняними підприємствами у вигляді узагальненої схеми (рис.1).

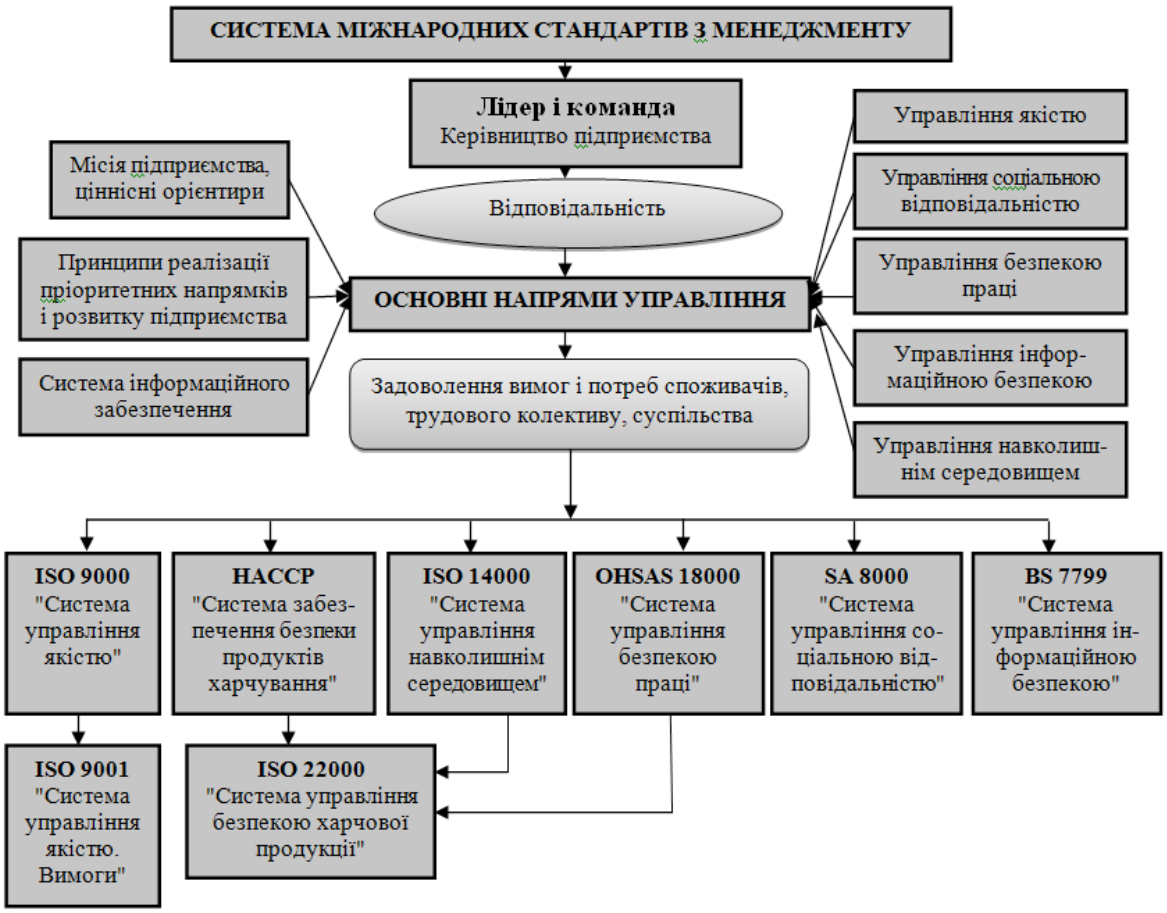

Рис.1. *Система міжнародних стандартів з менеджменту [2]*

В роботі [3] обґрунтовується доцільність використання в практиці роботи текстильних підприємств міжнародного екологічного стандарту «Екотекстиль -100», в якому регламентовані гранично допустимі концентрації шкідливих речовин в текстильних матеріалах і виробах і методи їх визначення, а також порядок видачі сертифікатів цим підприємствам на екологічно безпечну продукцію.

Автор роботи [4] обґрунтовує доцільність використання в практиці роботи вітчизняної промисловості міжнародних «соціальних» стандартів

(SA 8000 «Соціальна відповідальність», BS 7799 «Управління інформацій ною безпекою»). Аналізується досвід використання таких стандартів у розвинених зарубіжних країнах.

В роботі [5] дана класифікація та характеристика сфер застосування міжнародних стандартів серії ISO 14000, які використовуються для сертифікації продукції на відповідність вимогам міжнародних екологічних стандартів. Названі стандарти є основою для створення принципів використання систем екологічного менеджменту на підприємствах різних галузей промисловості. Відзначається, що для екологічної сертифікації продукції текстильних підприємств найчастіше застосовуються наступні стандарти даної серії – ISO 14001, ISO 14004, ISO 14014, а для екологічного аудиту – стандарти ISO 14010, ISO 14011, ISO 14012, ISO 14031.

Однак, у роботах згаданих авторів не до кінця дослідженими та невирішеними залишаються проблеми практичного використання міжнародних екологічних стандартів у процесі менеджменту підприємств вітчизняної текстильної промисловості.

Метою роботи є науково-практичне обґрунтування необхідності використання міжнародних екологічних стандартів для подальшого вдосконалення системи екологічного менеджменту вітчизняних текстильних підприємств, що дасть змогу сформувати додаткові конкурентні переваги для цих підприємств при реалізації власної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Завданням вітчизняної системи екологічної стандартизації в галузі текстильного виробництва, як і в інших галузях вітчизняної легкої промисловості, є вивчення та узагальнення вимог міжнародних екологічних стандартів, технічних регламентів і інших нормативних документів і врахування їх основних положень при розробленні та стандартизації відповідних вітчизняних нормативних документів. При цьому, використовуючи зарубіжний досвід у галузі екологічної стандартизації у сфері текстильного виробництва, першочергову увагу необхідно приділити тим положенням міжнародних стандартів, застосування яких сприяло би:

- підвищенню якості, екологічної безпечності та конкурентоспроможності вітчизняної текстильної продукції;
- подальшому вдосконаленню екологічного менеджменту текстиль-

них підприємств;

- розробленню більш ефективних організаційно-економічних механізмів управління асортиментом, якістю та екологічною безпечністю продукції названих підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як відомо, в останні роки у всьому світі чітко намітилась тенденція постійного зростання обсягів виробництва та розширення асортименту екологічно безпечних груп товарів в різних галузях промисловості, включаючи текстильну і легку промисловість. Це, в свою чергу, обумовило появу різних спеціалізованих екоринків, включаючи і ринок екотекстилю [6]. Для інформаційного забезпечення розвитку цих ринків виникла потреба у створенні системи екологічної стандартизації, сертифікації, аудиту та експертизи цих товарів, а також відповідних систем екологічного менеджменту та маркетингу [6,7].

Зростаючі екологічні вимоги до товарів на світових ринках спричинили перегляд екологічних норм та стандартів і в нашій країні (особливо після вступу України до СОТ). Це в свою чергу стало поштовхом до розвитку вітчизняної системи стандартизації та сертифікації екологічно безпечних видів товарів, а також систем екологічного аудиту, менеджменту та маркетингу. Обмежимось аналізом вимог тих положень міжнародних екологічних стандартів, які доцільно застосовувати у сфері екологічного менеджменту на вітчизняних текстильних підприємствах.

Використання вимог міжнародних екологічних стандартів у менеджменті вітчизняних текстильних підприємств вимагає попереднього вивчення наступних питань:

- всебічного ознайомлення з досвідом роботи провідних зарубіжних компаній, які займаються виробництвом і збутом екологічно безпечних видів текстильних матеріалів і виробів і використанням у їх практиці принципів екологічного менеджменту та маркетингу;
- аналізу наявної на зарубіжних текстильних підприємствах нормативної бази, в якій регламентуються вимоги до рівня екологічної безпечності продукції цих підприємств;
- оцінки використання принципів екологічного менеджменту та маркетингу в практиці роботи зарубіжних текстильних підприємств.

Передусім при перегляді існуючих і розробленні нових вітчизняних екологічних стандартів для потреб текстильної промисловості

повинні бути враховані вимоги міжнародного екологічного стандарту «Екотекстиль-100» [3]. Це основоположний нормативний документ універсального призначення, в якому регламентовані вимоги до текстильних матеріалів і виробів одягового та інтер'єрного призначення.

Необхідно відзначити, що сьогодні знак «Екотекс» з написом «Текстиль, якому можна довіряти», вважається найбільш відомим у світі знаком маркування екологічно безпечних текстильних виробів. Організація «Екотекс» нині представлена в світі 39 сертифікаційними інститутами і представництвами, які видають ліцензії трьох типів на відповідність стандартам [3]:

- «Екотекс-100» – стандарт для текстилю, перевіреного на вміст шкідливих речовин;
- «Екотекс-1000» – стандарт для текстильних підприємств, які не забруднюють навколишнє середовище;
- «Екотекс-100 плюс» – стандарт для текстильної продукції і процесів, оптимізованих з точки зору екології людини та навколишнього середовища.

Ключову роль у впровадженні на підприємствах вітчизняної текстильної і легкої промисловості системи екологічного менеджменту відіграють міжнародні стандарти ISO серії 9000 «Управління якістю» та ISO серії 14000 «Управління навколишнім середовищем», вимоги яких покладені в основу оцінювання та контролю якості та екологічної безпечності продукції текстильної і легкої промисловості і відповідно її сертифікації згідно з вимогами названих стандартів. У стандартах ISO 9001 і ISO 14001 визначено, що системи управління якістю і екологічного менеджменту є складовою частиною єдиної системи управління, що підтверджує необхідність їх розгляду як складових частин систем корпоративного управління. Це в повній мірі відноситься до сфери вітчизняного текстильного виробництва, в яке положення екологічного менеджменту тільки починають впроваджуватись. При цьому стандарти ISO серії 14000 об'єднують наступні блоки [10]:

- управління системою екологічного менеджменту;
- рекомендації з проведення аудиту системи екологічного менеджменту;
- управління виробництвом продукції;

- принципи екологічного маркування продукції;
- принципи оцінки показників навколишнього середовища;
- принципи оцінки життєвого циклу продукції.

Як свідчить досвід розвинутих країн світу, впровадження системи екологічного менеджменту в практику роботи вітчизняних текстильних підприємств дозволить:

- підняти імідж їх продукції на зарубіжних ринках і підвищити конкурентоспроможність цієї продукції;
- збільшити вартість основних фондів текстильних підприємств;
- оптимізувати використання сировинних ресурсів, а також енергії та води;
- забезпечити зниження негативного впливу технології виробництва на довкілля;
- зміцнити позиції названих підприємств на внутрішньому та зарубіжних ринках.

При цьому необхідно підкреслити, що характерною рисою системи екологічного менеджменту текстильного підприємства є те, що ця система впроваджується на підприємстві добровільно за ініціативою самого підприємства. Декларуючи власну екологічну політику та реалізуючи її через систему екологічного менеджменту, підприємство може досягти у своєму розвитку:

- економії ресурсів і скорочення виробничих витрат;
- підвищення якості та екологічної безпечності продукції;
- покращення іміджу продукції та розширення ринків її збуту.

Згідно з вимогами стандартів ISO серії 14000 розроблення та впровадження екологічного менеджменту на текстильних підприємствах включає наступні стадії [10]:

- попередній аналіз ситуації на підприємстві та текстильній галузі;
- розроблення декларації про екологічну політику в діяльності підприємства;
- створення структури розподілу обов'язків і відповідальності в системі екологічного менеджменту;
- оцінка впливу технологій виробництва підприємства на довкілля;
- розроблення екологічних цілей і завдань підприємства;
- виявлення стадій в технологіях виробництва, які можуть негативно

впливати на довкілля та здоров'я людини, розроблення системи контролю за ними;

- розроблення програми екологічного менеджменту і призначення відповідальних осіб за її реалізацію на підприємстві;
- розроблення і публікація детального опису системи екологічного менеджменту підприємства;
- встановлення системи реєстрації всіх екологічних подій, які відбуваються в процесі роботи підприємства;
- встановлення на підприємстві системи внутрішнього аудиту за регламентованими нормами згідно з вимогами стандарту ISO 14000.

Першочерговим завданням екологічного менеджменту текстильного підприємства є вирішення тих завдань, які пов'язані:

- з використанням екологічно небезпечних видів сировини (волокон, барвників, апретів, хімікатів);
- з усуненням чи мінімізацією негативного впливу на здоров'я людини та забруднення довкілля технологічних процесів виробництва (забруднення стоками водного басейну і ґрунтів, шкідливими газами повітря робочої зони прядильних, ткацьких і фарбувально-друкувальних цехів, погіршення умов праці робітників тощо);
- з усуненням причин випуску низькосортної продукції, яка не відповідає вимогам чинних екологічних стандартів.

Успішному вирішенню цих завдань буде сприяти обов'язкове проведення екологічної сертифікації на кожному текстильному підприємстві з метою встановлення відповідності текстильної сировини чи готової продукції вимогам чинних вітчизняних і міжнародних екологічних стандартів. При цьому екологічна сертифікація продукції текстильних підприємств повинна сприяти вирішенню наступних завдань [8]:

- підвищення відповідальності виробників текстильної продукції перед її споживачами;
- підвищення рівня якості, екологічної безпечності та конкурентоспроможності цієї продукції;
- запобігання можливості випуску неякісної та екологічно небезпечної продукції.

Таким чином, впровадження на вітчизняних текстильних підприємствах обов'язкової сертифікації їх продукції на відповідність ви-

могам міжнародних екологічних стандартів («Екотекстиль-100», ISO серії 14000) буде сприяти не тільки підвищенню якості, екологічної безпечності та конкурентоспроможності їх продукції, але й свідомому їх виходу із затяжної економічної кризи.

Підвищенню ефективності екологічного менеджменту вітчизняних текстильних підприємств буде сприяти і впровадження в практику текстильного виробництва принципів системи HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points), яка широко використовується в практиці роботи зарубіжної харчової промисловості [2]. Разом з тим, як показали наші дослідження [11], застосування принципів цієї системи є повністю придатним для оцінювання, контролю якості і екологічної безпечності текстильної сировини (волокон рослинного походження, рослинних барвників та ін.), а також виготовлених з неї текстильних матеріалів і виробів.

Висновки. Використання основних положень міжнародних екологічних стандартів («Екотекстиль-100», ISO серії 14000, а також принципів системи HACCP) у системі екологічного менеджменту текстильних підприємств, на наш погляд, дозволить: більш ефективно використати наявні сировинні, енергетичні, технологічні та фінансові ресурси для виробництва високоякісної, екологічно безпечної та конкурентоспроможної продукції; мінімізувати негативний вплив технологічних процесів на здоров'я людини, забруднення довкілля та покращити умови праці робітників; підвищити імідж на вітчизняному та зарубіжному ринках тих підприємств, які займаються випуском екологічно безпечної текстильної сировини та готової продукції.

Використання менеджерами вітчизняних текстильних підприємств зарубіжного досвіду в галузі міжнародної екологічної стандартизації дозволить забезпечити подальше вдосконалення існуючих і розроблення нових екологічних вітчизняних стандартів для потреб текстильного виробництва України. Вирішення піднятих питань буде сприяти експорту вітчизняної текстильної продукції на зарубіжні ринки. Подальші наукові дослідження у даному напрямі повинні стосуватися оцінки впливу міжнародних стандартів на організацію виробництва та збуту конкурентоспроможної продукції вітчизняних текстильних підприємств. Подальше вивчення та узагальнення світового досвіду застосування міжнародних стандартів у вітчизняному текстильному виробництві є

актуальним і вимагає продовження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бікбулатова О. Роль міжнародної стандартизації в економічному розвитку України / О. Бікбулатова, Б. Гриньов, Ю. Даниленко та ін. // Стандартизація Сертифікація Якість. – 2012. – №1. – С.3-10.
2. Драган О.І. Науково-практичний підхід до впровадження системи міжнародних стандартів з менеджменту на підприємстві / О.І. Драган // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2011. – №41. – С.81-87.
3. Разуваев А.В. Стандарт Экотекс-100 и биоцидная отделка текстильных материалов / А.В. Разуваев // Рынок легкой промышленности. – 2009. – № 68. – С.21-26.
4. Момот А.І. Використання міжнародних «соціальних» стандартів в умовах трансформації економіки України / А.І. Момот // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2007. – №1. – С.144-147.
5. Артемов А.В. Международные стандарты серии ИСО-14000 – основа экологической политики текстильных предприятий / [Електронний ресурс] А.В. Артемов, О.М. Ольжанская // - Режим доступу: http://www.textileclub.ru/ index.php?option= articles@task = viewarticle@ rartid = 54@ Itemid=3.
6. Семак Б.Б. Наукові засади формування ринку рослинної технічної сировини та його окремих сегментів в Україні: Монографія / Б.Б. Семак. – Львів: вид-во Львівської комерційної академії, 2007. – 512с.
7. Семак Б.Б. Роль стандартизації у формуванні вітчизняного ринку рослинних барвників [Електронний ресурс] / Б.Б. Семак // Ефективна економіка. – 2013. – №8. – Режим доступу: http: // www.economy. nayka.com.ua.
8. Слізков А.М. Проблеми екологічної сертифікації продукції текстильної промисловості / А.М. Слізков, В.П. Попов [Електронний ресурс] // Технології та дизайн. – 2011. – №1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/ Soc Gum/ Vchnu ekon/ 2009 4 1 pdf/ 138-140.
9. Попова Н.В. Безпека продукції легкої промисловості: норми, стандарти, технічне регулювання в Україні. Безпека продукції, відсутність будь-якого ризику для життя і здоров'я людини / Н.В. Попова // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: dok:znaimo.com.ua/docs/index-23397. – html.
10. Карпова К.В. Система стандартів екологічного менеджменту / К.В. Карпова, В.С. Столяров // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: Збірник тез доповідей Дванадцятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 18-19 квітня 2012 року). – Суми: Сумський державний університет, 2012. – С. 88-91.
11. Семак Б.Б. Використання принципів НАССР для оцінки рівня екологічної безпеки текстильних матеріалів / Б.Б. Семак, І.С. Галик. Б.Д. Семак // Проблемы легкой и текстильной промышленности Украины. – 2005. – №1(10). – С.245-249.